

Înspre și dinspre Timișoara – fenomenele de migrație actuale – un studiu de caz

Tanja BECKER*

Key-words: *Timisoara, emigrant, immigrant, multiculturality*

Timișoara se laudă în general cu multiculturalitatea sa și are pretenția de a fi un loc unde conviețuirea mai multor etnii se desfășoară în mod armonios. Pe lângă etniile stabilite de multă vreme în Timișoara – precum maghiarii sau germanii – acum se poate vorbi de migranți nou veniți din țări europene și din afară Europei.

Acest articol se propune a fi o analiză a situației emigranților și imigranților dinspre și înspre Timișoara în secolul al XX-lea și de a găsi cauzele și motivele lor, precum și consecințele migrației pentru comunitate.

Într-o primă fază încerc să clarific prezența istorică a anumitor minorități mai vechi, dat fiind faptul că joacă un rol și în situația actuală. Apoi vom cerceta situația unor grupuri relativ importante în momentul de față, precum italienii, germanii și arabii.

Se ține cont însă și de plecarea românilor din Timișoara pentru a găsi de lucru în străinătate, ceea ce conduce la o diferențiere între două feluri de migrație: cea permanentă și cea temporară. Granița între cele două forme este în continuă mișcare, dat fiind faptul că o migrație temporară se transformă după câțiva ani într-una permanentă sau migranții care au vrut să plece definitiv se întorc după câțiva timp în țara lor de origine.

La sfârșitul contribuției se încercă o prognoză pentru viitoarea dezvoltare a orașului Timișoara în ceea ce privește migrația.

Mai întâi trebuie schițat un context istoric, ținând cont de situația din toată România, pentru că lipsesc date statistice exacte doar pentru orașul Timișoara.

La sfârșitul secolului al IX-lea maghiarii ajung în zona în care se află azi Timișoara și de atunci continuă să viețuiască aici populația care aparține acestei comunități. Și astăzi minoritatea maghiară joacă un rol important în Timișoara, reprezentând 7,5% din populație¹. De exemplu, în Timișoara există Teatrul Maghiar de Stat, precum și Liceul „Bela Bartok”², unde se poate studia limba maghiară ca limbă maternă până la nivel de bacalaureat³.

* Universitatea de Vest din Timișoara, România.

¹ Cifră de la ultimul recensământ din 2002. Pentru informații suplimentare, vezi www.recensament.referinte.transindex.ro.

² www.bartok.ro.

³ www.tm-t.ro.

Nemții, șvabii adică, au fost aduși de coroana austriacă după învingerea turcilor în 1718, în mai multe valuri, într-o perioadă de 100 de ani. Până în anii '30 ai secolului trecut ei formau chiar majoritatea locuitorilor orașului (vezi statistica de mai jos), dar în momentul de față numai 2,5% dintre locuitori sunt de etnie germană⁴.

La ultimul recensământ din 2002 au mai fost numărați 367 de evrei în Timișoara, în timp ce site-ul comunității evreiești menționează existența a 700 de evrei în oraș⁵. Primii evrei au venit în secolul al doilea și al treilea în Banat⁶. După expulzarea lor forțată din Spania în 1492 în timpul inchiziției, mulți sepharzi s-au dus în imperiul otoman, dar și în alte regiuni, precum în Banat. În Timișoara acest grup era denumit evrei spanioli. În Timișoara sunt menționați ashkenasim germanofoni prima oară la începutul secolului al XVIII-lea; în momentul preluării orașului de către administrația austriacă de la forțele otomane, se preciza în actele de predare că se află 144 de evrei în oraș (Ilieșu 2005: 67).

Structura etnică a orașului Timișoara⁷

Recensământ	Structură etnică								
Anul	Populația	Români	Germani	Maghiari	Sârbi	Evrei	Romi	Slovați	Alte Etnii
1880	38.702	5.188	21.121	7.745	248	?	?	416	1755
1890	45.948	5.594	24.973	11.100	2.363	?	?	332	1.586
1900	60.551	6.312	30.892	19.162	2.730	?	?	288	1.167
1920	86.850	16.047	32.097	27.189	?	8.307	?	?	3.210
1930	102.390	25.207	33.162	31.775	2.237	7.264	379	652	1.766
1941	125.052	46.466	37.611	24.891	?	?	?	?	16.084
1956	142.257	75.855	24.326	29.968	3.065	6.700	122	575	1.646
1966	174.243	109.100	25.058	31.016	4.188	2.590	120	490	1.681
1977	269.353	191.742	28.429	36.724	6.776	1.629	1.109	404	2.360

⁴ Cifra de la recensământul din 2002. Pentru informații suplimentare, vezi www.recensament.referinte.transindex.ro.

⁵ www.otertimisoara.jewish.ro.

⁶ www.otertimisoara.jewish.ro.

⁷ După: Varga E., *Statistică recensăminte după limba maternă, respectiv naționalitate, jud. Timiș, 1880-1992* (www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdsat/tmetu.pdf) și www.recensament.referinte.transindex.ro.

199 2	334.11 5	274.5 11	13.206	31.785	7.74 8	540	2.66 8	675	2.97 3
200 2	317.66 0	271.6 77	7.157	24.287	6.31 1	367	3.06 2	570	4.22 0

După contractul de la Trianon au plecat din România 200000 de maghiari în Ungaria și au venit români în locul lor și alți 150000 s-au dus în regiuni cu o majoritate maghiară din România. Cu toate că nu avem date statistice pentru Timișoara – orașul fiind aproape de granița cu siguranță a fost afectat. Important pentru Timișoara este că începe și la nivel etnic să devină progresiv un oraș cu populație majoritar românească. Dar în acei ani încă era în creștere numărul maghiarilor din oraș, care probabil au venit din alte zone mai depărtate de graniță.

Tratatul de la Trianon din 1920 a avut un impact și asupra șvabilor bănățeni. Sfârșitul imperiului habsburgic și unirea Banatului cu România a însemnat pentru aceștia o nouă etapă de revigorare a culturii germane, după procesul de maghiarizare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Pentru prima dată după 1867 s-au redeschis școlile în limba germană. Timișoara s-a reafirmat ca centru cultural al șvabilor, cultura germană înflorind din nou. S-a redeschis teatrul în limba germană și s-au înființat numeroase ziare în limba germană. În 1930 șvabii reprezentau o treime din populația Timișoarei.

Criza economică din anii 1930 a lovit puternic industria Banatului. În consecință numeroși șvabi au fost nevoiți să emigreze în Statele Unite, Argentina sau Brazilia. Mulți au găsit acolo condiții favorabile de muncă și nu s-au mai întors niciodată.

După 23 august 1944, germanii din România au devenit peste noapte inamici potențiali. Înaintarea armatei sovietice a determinat numeroși germani să se refugieze în Germania. După al doilea război mondial, numeroși etnici germani, inclusiv șvabi bănățeni, au fost deportați în Uniunea Sovietică, la muncă forțată. În 1951 a urmat un val de strămutări forțate ale șvabilor bănățeni în Bărăgan. Multora dintre ei li s-a permis reîntoarcerea în Banat după 1955.

După 1960 a avut loc un nou val de emigrare a șvabilor bănățeni. Și în perioada regimului Ceaușescu, autoritățile române au ajuns la un acord cu guvernul Germaniei Federale în privință plecării șvabilor.

Al doilea Război mondial aduce, de asemenea, schimbări importante pentru comunitatea evreilor. Astfel, evrei din Banat nu erau deportați, așa încât evreii maghiari din Ungaria au venit în număr destul de mare în oraș. În timpul comunismului evrei erau sprijiniți de către guvernul israelian să vină în Israel, ceea ce explică plecarea lor masivă din Timișoara în acești ani.

Din șase sinagogi, în momentul de față mai există trei, dintre care una încă este folosită și anume sinagoga din cartierul Iosefin⁸. În sinagoga din centru s-au ținut în ultimi ani niște manifestări culturale, precum concerte și prelegeri, și s-a început un proiect de renovare care stagnează de ani de zile.

⁸ www.otertimisoara.jewish.ro

În timpul comunismului veneau foarte puțini străini în Timișoara, de altfel, ca în toată România, cu excepția studenților străini din Orientul Mijlociu și din anumite state ale Africii, care, începând cu 1970, au venit în număr mare. Punctul culminant a fost în 1981, după această dată condițiile de viață de zi cu zi fiind din ce în ce mai dificile, aceștia n-au mai venit în număr așa de mare. În 1981 erau 16900 de studenți străini în toată România, ceea ce corespunde cu aproximativ 7-8% din totalul studenților. Cu toate că cifrele se referă la toată România, putem să presupunem că acest procentaj este valabil și pentru Timișoara. Foști studenți arabi de atunci stau la baza comunității arabe actuale din Timișoara.

În primii trei ani după căderea comunismului 170000 oameni au plecat legal din România. Minoritățile, în special germanii și maghiarii erau suprareprezentate. Din păcate, deținem cifre doar pentru întregul teritoriu al României: din 97000 de emigranți în 1990, 60 000 erau germani, care erau sprijiniți de politica Republicii Federale Germane. Emigrarea se datora în mod special unor rațiuni economice și fricii de instabilitate legate de noul regim în România.

La începutul anilor 1990, mai ales tinerii foarte calificați plecau în diferite țări ale Europei și în Statele Unite ale Americii sau Canada. Urmau muncitorii mai puțin calificați sau necalificați, care plecau în mod temporar. În timpul restructurării economiei românești (1990-2002) populația activă se va diminua cu 44%, forțând oamenii să-și caute de lucru peste hotare. În această etapă exista trei faze diferite:

– în prima fază (1990 - 1995), când accesul pe piața muncii în Europa de Vest era foarte limitat, românii plecau mai ales în Israel, în Turcia, în Ungaria⁹ și în Germania¹⁰.

– în a doua fază (1996-2002) mulți români plecau în Italia și în Spania;

– în a treia fază, începând cu 1 ianuarie 2002, după renunțarea la vizele pentru statele Schengen, țările-țintă sunt mai ales Italia, Spania, Portugalia și Marea Britanie.

Chiar după aderarea la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, românii n-au acces decât parțial la piața de muncă din majoritatea țărilor din Europa de Vest, dar se estimează ca pe la mijlocul anului 2007 3,4 milioane de români au fost angajați în străinătate – numai 1,2 milioane în mod legal.

La începutul anilor '90 veneau destul de mulți întreprinzători mai ales din Turcia, Orientul mijlociu și din China. De atunci forța de muncă străină este în continuă creștere, care s-a accelerat odată cu creșterea economică. Țările de origine a imigranților cei mai importanți din punct de vedere numeric sunt Turcia¹¹ și China. 82 % din imigranți sunt bărbați¹², ceea ce ne poate duce la concluzia că este vorba despre o migrație temporară. Considerând faptul că populația română îmbătrânește și economia va crește din nou după criza actuală, se va produce în următorii ani o creștere a forței de muncă străine, ceea ce va pune și problema integrării imigranților în societatea românească.

⁹ În Ungaria plecau în mod special persoane de etnie maghiară.

¹⁰ Aici plecau în special etnici germani.

¹¹ În Timișoara au venit doar foarte puțin turci.

¹² www.impex.eu

România având două treimi din granițe cu țări non-membre ale Uniunii Europene și dat fiind faptul că azilanții trebuie să facă cerere de azil în țara din UE în care intră prima dată, România are de-a face cu un anumit număr de refugiați.

Pe de altă parte, România este și țară de origine și țară de tranzit pentru trafic de persoane, în special de femei și de copii. Timișoara, fiind situată lângă granița cu Serbia și cu Ungaria, reprezintă unul dintre pivoți în această privință. Din nefericire, nu se găsesc cifre exacte, acesta fiind un subiect foarte delicat.

Ca urmare a fenomenului emigrării exista în 2006 un transfer de bani către România între 4,8 și 5,3 miliarde de euro¹³. În marea majoritate acești bani sunt folosiți pentru a îmbunătăți traiul familiilor migranților și nu sunt investiți. Acest fenomen a adus, de exemplu, supermarketuri și hypermarketuri internaționale în număr mare în Timișoara.<http://www.agerpres.ro/media/>

De remarcat este că la Timișoara în ultimii ani, datorită creșterii economice, a apărut și o importantă comunitate de oameni de afaceri, care însă nu figurează în statisticile oficiale. Dintre aceștia se remarcă în primul rând italienii, cei mai numeroși investitori străini prezenți aici. Alte două comunități în creștere sunt cea slovacă și ucraineană, care beneficiază și de predare în limba maternă în unele unități de învățământ preuniversitar.

În continuare mă voi ocupa de trei grupe de străini din Timișoara și anume italieni, germani și arabi. Datorită faptului că înțeleg destul de ușor limba, italienii au venit în număr foarte mare la Timișoara. Din nefericire nu există cifre exacte, mai ales fiindcă foarte mulți oameni de afaceri italieni fac naveta între cele două țări¹⁴, dar consulatul italian vorbește de aproximativ 8.000 de persoane. Jurnalul francez *Le Monde* vorbea în 2004 de orașul de pe Bega ca despre un nou El Dorado pentru investitori italieni¹⁵. 1900 din 5800 de întreprinderi italiene în România se găseau în 2006 la Timișoara. Acesta cucerire a început încă din anii '90 și italienii au investit în terenuri agricole, în imobiliar¹⁶ și, de exemplu, în producția de pantofi. Și se pare că nici criza nu a dus la o scădere a întreprinderilor italiene în județul Timiș, după cum afirma ambasadorul italian în martie 2011¹⁷. Limba italiană se predă la Liceul Calderon ca limbă intensivă. Există un Centru Cultural Italian¹⁸, o catedră italiană la Universitatea de Vest și societatea italiană „Dante Alighieri”.

În cazul nemților din Timișoara există o situație destul de interesantă. Comunitatea șvabilor rămași este foarte mică, dar la ea se adaugă nemții veniți din Germania, care lucrează la diferite firme, au înființat propriile firme sau sunt activi în domeniul cultural și la diferite proiecte administrative. Foarte activ, de exemplu, este clubul oamenilor de afaceri germanofoni¹⁹. În plus, un număr semnificativ de

¹³ Cifrele sunt oferite de Banca Națională Română.

¹⁴ În momentul de față există zilnic opt zboruri Timișoara – Italia și retur. Vezi și www.aerotim.ro.

¹⁵ www.9am.ro

¹⁶ 85% din piața imobiliară din Timișoara este destinată străinilor, dintre aceștia 90% fiind italieni. Cf. www.9am.ro.

¹⁷ www.tion.ro/...italieni-din-timisoara-se.../news-20110310-12510175.

¹⁸ Conform site-ului său (www.euroit.ro), în afară de cultură, acest centru se ocupă și de sectorul imobiliar.

¹⁹ Clubul este deschis, germanilor, elvețienilor, austriecilor și românilor germanofoni (www.dwc.ro).

români asimilează cultura germană, frecventând școli cu predare în limbă germană – în special Liceul Nikolaus Lenau²⁰, unde numai între 5% și 10% de elevi sunt de etnie germană²¹. De la această școală, de exemplu, provin tineri scriitori români fără nicio legătură etnică germană, care scriu în limba germană²². Alți elevi se duc la ansamblul de dans folcloric german²³ de la forumul german, reprezentând astfel cultura șvabilor în străinătate și fără nici un dubiu identificându-se cel puțin în mică măsură cu această cultură. Cultura nemților și șvabilor persistă în Timișoara și datorită unor instituții culturale precum Teatrul German de Stat²⁴, Centrul Cultural German²⁵, datorită activităților culturale ale Forumului German și datorită unor instituții de învățământ, în ciuda faptului că populația germană dispare încetul cu încetul. Numărul celor care emigrează este destul de restrâns, dar grupul fiind foarte mic, există fenomenul de asimilare.

Cel mai compact grup dintre migranți din țările din afară Europei (RTT - Resortisanți din Țările Terțe), care este pe deasupra și destul de activ în oraș este comunitatea arabă. Există un Centrul Cultural Româno-arab²⁶ care desfășoară diverse activități culturale, între altele participând și la evenimente culturale alături de etniile stabilite de multă vreme în Timișoara, ceea ce înseamnă că granița între minoritățile noi și vechi este în flux. Există și un institut foarte activ în privința integrării RTT-ilor, Institutul Intercultural²⁷, cu diferite proiecte, un site bine întreținut și care scoate o revistă trimestrială. Arabii sunt foarte prezenți în majoritatea proiectelor și în revista respectivă, unde își exprimă părerea despre problemele comunității arabe în oraș. Ei se simt bine integrați la nivelul populației, acest fapt datorându-se, între altele, multiculturalității tradiționale a orașului. La nivel administrativ, însă, există diferite probleme, precum înființarea unui cimitir musulman, proiect acceptat din partea primăriei cu un loc desemnat, dar care nu se pune în aplicare. În schimb există o moschee pentru cei 1000 de practicanți musulmani din Timișoara (cf. Ludușan 2011: 4 – 5). Foarte interesant însă mi se pare existența unei școli cu predare în limbă arabă privată, înființată de comunitatea siriană din oraș. Astfel, și aici găsim o egalizare între minoritățile mai vechi și cele mai nou stabilite în Timișoara. Într-o analiză a situației minorităților după noua lege a educației și după cea a drepturilor imigranților, Călin Rus, directorul Institutului Intercultural Timișoara, subliniază faptul că prin această lege, și minorități precum arabii sau chinezii ar putea solicita înființarea unor școli. „Pentru constituirea unei clase ar fi necesară formularea în scris a unei solicitări din partea unui număr suficient de părinți și identificarea unui cadru didactic care să poată preda limbile respective” (Rus 2011: 17).

În Timișoara există și un Centru de Tranzit în Regim de Urgență (CTU), care are o capacitate de 200 de locuri și este unic în lume, instituția fiind înființată în

²⁰ www.nikolaus-lenau.ro

²¹ După estimările făcute de directoarea școlii, Helene Wolf, în septembrie 2011.

²² www.stafette.ro

²³ www.rosmarein.ro

²⁴ www.dstt.ro

²⁵ www.kulturzentrum-temeswar.ro

²⁶ www.centrulculturalromanoarab.org

²⁷ Vezi www.migrant.ro.

urma acordului tripartit dintre Guvernul României, Înaltul comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR) și Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), semnat la București pe 8 mai 2008. Aici ajung persoane care trebuie să fie evacuate de urgență din prima țară de azil și care urmează să fie admise temporar pe teritoriul României, înainte de a fi relocați în țări terțe. Refugiații din acest centru, însă, nu sunt foarte prezenți în oraș, acest fapt datorându-se și perioadei scurte de ședere, de maxim șase luni. Dar, de exemplu, de ziua Europei, o parte din refugiați erau aduși la manifestările diferitelor etnii în muzeul satului din Timișoara. Și în următorii ani situația Timișoarei va fi una marcată de migrație. În continuare vor pleca români în alte țări din Uniunea Europeană, mai ales după o eventuală libertate legală de angajare în orice domeniu²⁸, plecarea fiind cauzată, în principiu, de probleme economice. Desigur, va rămâne problema legată de „brain drain”, de exemplu, prin plecarea medicilor.

De asemenea, va fi necesară găsirea unei modalități de a-i integra pe unii imigranți, precum arabii și chinezii, care, eventual, într-o zi vor cere și ei un învățământ în limba lor maternă, plătit de statul român. Azilanții, din contra, sunt un fenomen de tranzit și nu vor rămâne în număr semnificativ în Timișoara.

Numărul europenilor de vest, mai ales al italienilor și al germanilor, care se stabilesc definitiv în Timișoara este semnificativ în special fiindcă majoritatea lucrează la firme străine sau au propria firma, având astfel un rol activ în societatea orașului.

Astfel, Timișoara se confruntă cu o nouă multiculturalitate, care cere un nou proces de integrare și un nou mod de a trăi împreună sau cel puțin unul lângă altul.

Bibliografie

- Ilieșu 2005: Petru Ilieșu, *Temeswar – Geschichte einer europäischen Stadt*, Timișoara, Editură Planetarium.
- Ludușan 2011: Ana Ludușan, *Comunitatea locală și migrația*, în „Migrant în România”, nr. 9, p. 4-5.
- Rus 2011: Călin Rus, *Noua lege a educației și drepturile imigranților*, în „Migrant în România”, nr. 9, p. 17.
- Varga: E. Varga, *Statistică recensăminte după limba maternă, respectiv naționalitate, jud. Timiș, 1880-1992* (www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdsat/tmetu.pdf).

Pagini web:

- www.9am.ro (10.09.2011)
- www.aerotim.ro (19.09.2011)
- www.bartok.ro (05.09.2011)
- www.centrulculturalromanoarab.org (10.09.2011)
- www.dstt.ro (10.09.2011)
- www.dwc.ro (10.09.2011)
- www.euroit.ro (05.09.2011)
- www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdsat/tmetu.pdf (05.09.2011)
- www.kulturzentrum-temeswar.ro (19.09.2011)

²⁸ Cu toate că permisul de a lucra în toate domeniile - de exemplu pentru polonezi din mai 2011, n-a provocat un val de migrați polonezi în Germania cum prevedeau unii experți.

www.migrant.ro (12.09.2011)
www.mipex.eu (10.09.2011)
www.otertimisoara.jewish.ro (12.09.2011)
www.recensament.referinte.transindex.ro (12.09.2011)
www.rosmarein.ro (05.09.2011)
www.stafette.ro (12.09.2011)
www.tion.ro/...italieni-din-timisoara-se.../news-20110310-12510175 (12.09.2011)
www.tm-t.ro (10.09.2011)

Towards and from Timisoara – the Present-Day Migration Phenomena – a Case Study

This article is intended as an analysis of the situation of the emigrants and of the immigrants towards and from Timisoara in the 20th century; we also intend to find their reasons and circumstances as well as the consequences of migration for the community.

Timisoara is characterized by multiculturalism and it is a Romanian city where the cohabitation of several ethnic groups is harmonious. Besides the ethnic representatives settled here long time ago – like the Hungarians and the Germans – now one can talk about recent immigrants from European countries or with other origins. Thus, Timisoara meets a new form of multiculturalism which requires a special process of integration and a different way of living in a community.